

УДК 378.147:811.111

Смутченко О. С.*

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПОЛІЛІНГВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті досліджуються питання специфіки фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов у полілінгвальному середовищі. Основна увага приділяється методичним аспектам підготовки вчителя іноземних мов. Професійна діяльність учителя визначається специфікою його професійно-предметних (дисципліни, які вивчаються) та індивідуально-психологічних умінь. Висвітлюються особливості полілінгвістичної освіти студента, що сприяє формуванню у студентів певних фонових знань, тобто знань про культуру й традиції, на базі яких розвивається картина життя іншої країни. Розглянуто вплив міжмовної інтерференції на полілінгвістичну й фахову підготовку вчителя іноземної мови.

Ключові слова: іноземні мови, міжмовна інтерференція, полілінгвістична освіта, фахова підготовка вчителя іноземних мов, лінгвістична компетентність.

Фундаментальна професійна підготовка майбутнього вчителя передбачає «вивчення теоретичних основ спеціальності згідно з вимогами до рівня теоретичної підготовки педагогічного працівника відповідного профілю у класичних університетах» [2]. Це означає забезпечення майбутнього вчителя ІМ базовими знаннями з основних теоретичних дисциплін, що складають основу його професійної підготовки: філософії, історії, соціології, усіх складових лінгвістичної підготовки – мовознавства, стилістики, лексикології тощо.

Зміни полікультурного контексту вивчення ІМ в Європі та Україні зумовлюють потребу розроблення культурно-історичної або соціокультурної теорії освіти та залежать від специфіки навчання студентів.

Вивчення наукових джерел дало можливість з'ясувати, що різні аспекти особистісно-професійного становлення майбутніх педагогів були предметом вивчення педагогів і психологів. Питання навчання іноземних мов стали предметом досліджень зарубіжних учених М. А. Cunningham Florez та М. Burt, А. Naznean, М. Schleppegrell, G. Kavaliauskiene, D. Uzpalienė та ін.

Розробленням методичних засад навчання іноземних мов у процесі професійної підготовки займалися С. Kennedy, R. Bolitho, P. Strevens, J. Swales, L. Trimble, T. Hutchinson, A. Waters, T. Dudley-Evans, M. Jo St John, M. Hutta.

Проблематика навчання іноземних мов студентів з метою їх практичного застосування розглядаються Е. Джендрик, Н. Wisniewska, N. C. Sifakis, T. Dincay, L. Joy Mesh та ін. Проблемами полілінгвізму та полілінгвістичної освіти займалися такі вчені, як Л. Завадовский, К. Гавранек, В. Розенцвейг, У. Вайнрайх, Г. Пауль, А. Карлинский, Ю. Дешерієв, В. Аврорін, О. Ахманова. Узаємовплив мов вивчався вказаними авторами як з точки зору окремих аспектів мови, так і з позиції тих навичок, умінь і компетенції, які розвиваються при вивченні іноземних мов. Більшість дослідників визнають, що навчання другої іноземної мови відбувається в особливих умовах взаємовпливу трьох мов (перша іноземна, друга іноземна і рідна мова тих, хто навчається), але перша іноземна мова розглядається в основному як матеріал для міжлінгвістичних порівнянь. Цим зумовлено розроблення численних методик навчання другої іноземної мови з опорою на першу іноземну на основі зіставного аналізу цих мов [7].

Метою статті є розкриття специфіки навчання майбутніх учителів іноземних мов у полілінгвальному середовищі.

Професійна діяльність майбутнього вчителя визначається специфікою його професійно-предметних, особистісних (індивідуально-психологічних) та комунікативних

*© Смутченко О. С.

умінь. Уміння в системі професійної підготовки вчителя – це здатність незалежно виконувати педагогічні дії на основі оволодіння засобами та прийомами і застосування засвоєних знань на практиці [3, с. 365].

Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови має свою специфіку та особливості. Так, він має вміти користуватися іноземною мовою як засобом професійного спілкування під час розв'язання проблемних ситуацій, продукувати і варіювати професійне іншомовне мовлення в умовах професійно-педагогічного спілкування. Традиційно професійна компетенція вчителя іноземних мов складається із загальнокомунікативної мовної та мовленнєвої, соціокультурної, лінгвокраїнознавчої, культурознавчої, лінгводидактичної компетенцій, кожна з яких містить певний спектр умінь [8, с. 320-324].

Для студентів – майбутніх учителів іноземної мови – характерною є двопредметна спеціалізація: англійська та друга іноземна мова (німецька, польська, російська).

Тенденція до багатомовної освіти в європейському просторі та з недавнього часу – і в Україні включає вивчення декількох мов за ініціативою тих, хто навчається, пояснюється не тільки прагматичними міркуваннями, але й методичними. Вивчення другої іноземної мови супроводжується за умов правильного навчання інтенсифікацією навчального процесу внаслідок формування багатомовної компетенції, яка характеризується більш високим рівнем систематизації та абстрагування, а на їх ґрунті призводить до більш свідомого та глибокого розуміння мовних явищ. Крім того, досвід вивчення попередньої мови дає можливість переносити вже отримані знання та вміння у сферу вивчення нової мови, розвиваючи тим самим лінгвістичні здібності – вербальний інтелект, мовну гнучкість, аналітично-когнітивні можливості особи, мовну пам'ять та мовну інтуїцію.

Під час викладання другої та декількох іноземних мов викладачі, не беручи до уваги особливості протікання навчання в умовах багатомовної освіти, стикаються з проблемами інтерференції, подолати які досить важко. Протягом тривалого часу вважалося, що міжмовна інтерференція відбувається лише в одному напрямку – з рідної мови в іноземну. Кінець цій думці поклала мовознавець Е. Мегісте, яка займалася дослідженням виявів інтерференції в полілінгвів. Учена дійшла висновку, що фактично лише одна з мов, якими володіє полілінгв, є «активною». За її дослідженням, це та мова, яку полілінгви використовують у повсякденній практичній діяльності (навчання, професійній діяльності тощо) та якою активно спілкуються упродовж певного часу. При цьому їхня рідна мова переходить у розряд пасивної – мови винятково домашнього вжитку з обмеженим лексиконом з певної побутово-родинної тематики [5, с. 81]. Цей факт дає підстави стверджувати, що інтерференція відбувається не з рідної мови в іноземну, а з іноземної мови в рідну й навпаки. Це явище ми помічаємо у студентів, які вивчають іноземні мови. Майбутні вчителі іноземних мов все частіше застосовують іноземні слова не лише в університетській аудиторії, але й у повсякденному житті, спілкуючись з однолітками та в соціальних мережах.

І. Соколова зауважує, що мовний плюралізм як наслідок суспільно-політичних і соціально-економічних перетворень в Україні можна спостерігати на прикладі вивчення іноземних мов в закладах освіти. Найбільш розповсюдженими є такі структурні поєднання мов: англійська (ІМ1) + німецька (ІМ2); англійська (ІМ1) + французька (ІМ2); німецька (ІМ1) + англійська (ІМ2); французька (ІМ1) + англійська (ІМ2); «мова країни-сусіда» (ІМ1) + англійська (ІМ2) [6, с. 165].

Загальною нормою у вищих навчальних закладах України, що готують вчителів іноземних мов, є підготовка фахівців з двох іноземних мов, де англійська вивчається як перша або друга. Тож можна погодитися з думкою О. Дем'яненко, що профільне лінгвістичне навчання є полілінгвальним за своєю сутністю, тому що вивчається

як мінімум три мови, а в українському контексті – чотири (українська, російська, дві іноземні), а отже й полікультурним, і тому вимоги до змісту кроскультурної компетенції, що формується за умов такого навчання, посилюються, як і вимоги до рівня підготовки викладача. Далі дослідниця наголошує на тому, що майбутній вчитель має навчитися бути уважним до виявлень чужої культури, готовий спокійно зафіксувати і прийняти існуючі культурні розбіжності (на рівні побутової культури, професійного спілкування, моделей поведінки), бути здатним знайти спільну мову, не намагаючись переробити все на свій лад. Мета кроскультурної підготовки полягає у формуванні в майбутніх учителів нової культурної свідомості – здатності в контактах з іншою культурою зрозуміти інший спосіб життя, інші цінності, інакше підійти до своїх цінностей і відмовитися від наявних стереотипів, тобто засвоїти «культурні стандарти» іншої культури, постійно переосмислюючи свою [1, с. 205-206].

Полілінгвістична освіта сприяє формуванню у студентів певних фонових знань, тобто знань про культуру, традиції, того реального фону, на базі якого розвивається картина життя іншої країни, іншого народу. Крім того полілінгвістична освіта закладає основи мовної толерантності, іншими словами – позитивне сприйняття різноманітності: усвідомлення мовцями їх багатомовності може призвести до того, що вони будуть однаково оцінювати значущість інших мов, які використовують вони або інші мовці, навіть якщо ці мови виконують різні функції» [2]. За своєю специфікою феномен полілінгвістичної освіти стосується проведення навчальних заходів і самостійної підготовки до контрольних робіт за допомогою internet-ресурсів, а також участі в культурно-мистецьких заходах, науково-дослідній роботі, студентському житті та ін.

Також особливістю полілінгвальної освіти студентів є можливість навчання у вищих навчальних закладах Європи за програмою «подвійних дипломів», зокрема студенти Херсонського державного університету мають змогу навчатися в Поморській Академії (м. Слупськ, Польща). Майбутні вчителі мають можливість одержати досвід перебування в умовах принципово іншої системи вищої освіти, практико-орієнтованого, компетентнісного навчання з використанням сучасного технічного оснащення в навчальних аудиторіях, лабораторіях, наукових центрах; одержати додаткові знання в суміжних галузях науки, професійних напрямках, спеціалізаціях; ознайомитись з культурою і традиціями країн Євросоюзу та підвищити рівень володіння іноземними мовами, оскільки навчання відбувається двома іноземними мовами. Таким чином студенти набувають досвіду зарубіжного професійного навчання і тим самим не лише забезпечують високу якість професійної підготовки, а й піднімають свою конкурентоспроможність на ринку праці.

Також на літніх канікулах студенти саме іноземної філології часто беруть участь у найпопулярнішій сезонній програмі «Work and Travel» для українських студентів в Америці. Програма культурного обміну «Work and Travel» дає змогу поїхати до США на літні канікули і пожити в оточенні нових людей з усього світу, отримати практику англійського мовлення в середовищі її носіїв, познайомитися з культурою та життям сучасної Америки й поширити власну (українську, наприклад) культуру серед мешканців США.

В умовах гуманізації освіти значної уваги потребує розроблення таких прийомів педагогічної діяльності, які сприятимуть становленню компетентних фахівців-мовників. Важливу роль у розв'язанні цього завдання відіграє процес формування лінгвістичної компетентності, який є невід'ємною складовою професійної діяльності філолога. Вона передбачає засвоєння знань з мови, що вивчається, як знакової системи, її розвитку, будови та функціонування, збагачення індивідуального лексичного запасу й граматичної будови мови, формування здатностей аналізувати та оцінювати мовні факти, володіння орфографічними й орфоепічними нормами.

На думку С. Корнієнко, лінгвістична компетентність включає осмислення зв'язків між різними лінгвістичними науками, історію літературної мови, правописні реформи, уміння працювати з орфографічними словниками, здатність розпізнавати, називати й визначати лінгвістичні поняття, оперувати лінгвістичними фактами з фонетики, морфології, лексикології, синтаксису й стилістики, оволодівати нормами вимови, правопису й пунктуації [4, с. 161-165].

Обов'язковим компонентом полілінгвістичної мовної підготовки студентів є вивчення граматики, фонетики іноземної мови, практики усного й писемного мовлення. Також студенти мають засвоїти курси з лексикології, стилістики, історії, літератури, культури країни, мова якої вивчається.

Студент СВО «бакалавр» з навчальної дисципліни «Практика УПМ англійської мови» має оволодіти системою англійської мови та нормами її функціонування в мовленнєвих комунікативних ситуаціях у різних сферах суспільно-політичного життя й побуту, сформуванню лінгвокраїнознавчу компетенцію з метою вільного оперування засвоєним матеріалом і набутими навичками у професійній діяльності філолога.

Наприкінці вивчення означеної дисципліни студент має логічно й аналітично мислити, оволодіти уміннями письмового та усного перекладу, брати участь у спонтанному мовленні з носіями мови, набувати навичок вивчального й оглядового читання і писемного мовлення згідно з програмною тематикою.

З практичної фонетики студенти мають цілком оволодіти мовленнєвими навичками, ознайомитися з теоретичною частиною практичного курсу й отримати фонетичну підготовку, яка дасть змогу майбутньому вчителю ефективно працювати над постановкою англійської вимови, адже робота над цим курсом базується на широкому використанні аудіо-, відео- та комп'ютерної техніки.

Студент має знати основні фонетичні терміни, структуру фонетики англійської мови; основні фонетичні відмінності між американською та британською англійською; правильно вживати наголос та інтонацію в діалогічному та монологічному мовленні.

З курсу «Практична граматики англійської мови» майбутній учитель має оволодіти знаннями про основні поняття курсу, граматичні категорії та явища англійської мови, класифікацію частин мов, морфологічні категорії частин мови (іменника, прикметника, займенника, числівника, дієслова, службових частин мови), синтаксичні особливості англійської мови (структура речення, зв'язки між головними та підрядними членами речення, типи речення, різновиди підрядних речень у складнопідрядному реченні тощо); уміти застосовувати теоретичні знання курсу при перекладі та спілкуванні, обирати адекватні способи перекладу з англійської мови українською або з української мови англійською, розуміти специфіку англійської мови на відміну від української, узагальнювати інформацію з теоретичних та практичних джерел з практичної граматики англійської мови, використовувати знання з курсу для подальших науково-практичних досліджень.

Окрім практичних дисциплін необхідною складовою частиною вивчення англійської мови є опанування теоретичних дисциплін, таких як «Теоретична граматики англійської мови», наприкінці вивчення якої студенти уміють застосовувати знання під час з'ясування мовних проблем; самостійно переробляти поточну наукову інформацію з граматичних досліджень мови і знаходити в ній елементи, необхідні для впровадження у викладацьку практику; «Теоретична фонетика англійської мови», по закінченні вивчення якої майбутній учитель знає вимовні особливості основних національних варіантів англійської мови, нові тенденції в розвитку сучасних норм вимови та орфоепічної практики; фонетичні та фонологічні характеристики компонентів звукової будови мови та особливості їхнього функціонування у мовленні; уміють коректно оформлювати власне іншомовне мовлення згідно з мовленнєвими нормами та правилами. З «Лексикології»

та «Стилістики» студенти мусять знати етимологічний склад англійської мови, шляхи формування лексики англійської мови, регіональні особливості англійської мови, специфіку вживання фразеологічних одиниць та стилістично маркованої лексики, семантичні групи слів, явища синонімії, антонімії, омонімії та полісемії в англійській мові, основні засади формування словників з англійської мови; уміти застосовувати знання при семантичному аналізі тексту, аналізувати художній текст на фонетичному, морфологічному, синтаксичному, семантичному рівнях; самостійно переробляти поточну наукову інформацію зі стилістичних досліджень мови і знаходити в ній елементи, необхідні для впровадження у викладацьку практику.

Важливе місце серед дисциплін відводиться «Країнознавству», оскільки курс має забезпечити студентам знання, які дають змогу користуватися мовою як засобом спілкування в тому вигляді, в якому вона входить у схему особистісних і соціальних стосунків (звичаї, обов'язкові правила, усталені норми поведінки). Порівняння відповідних лінгвоетнокультурних норм рідної мови з іноземною мовою, що вивчається, має поглибити знання студентів у галузі англомовної комунікації.

Ефективне навчання іноземних мов у загальноосвітній школі потребує відповідної професійно-методичної компетенції вчителя. У системі підготовки педагогічних кадрів цю проблематику сфокусовано в курсі «Методика викладання іноземних мов», який розкриває теоретичні, практичні, організаційні аспекти навчання іноземних мов як спілкування в діалозі культур, інноваційні методичні технології, репрезентує сучасний погляд на навчання різних видів мовленнєвої діяльності, формування лінгвосоціокультурної компетенції учнів, особливості навчання в початковій, основній та старшій школі.

Наприкінці вивчення дисциплін студенти мають оволодіти здатністю використання специфічних для певної мови засобів спілкування, що дасть їм можливість регулювати свою мовленнєву поведінку згідно з нормами, прийнятими в певній мовній спільності, та адекватно відтворювати їх у двосторонньому спілкуванні.

Отже, професійна підготовка майбутнього учителя іноземних мов має свою специфіку та особливості, що насамперед зумовлено полілінгвальним середовищем, у якому він навчається: двопредметна спеціалізація (англійська та друга іноземна мови) та двомовне середовище існування (українська та російська мова). Під час навчання студенти мають змогу набути досвіду зарубіжного професійного навчання за кордоном та підвищити свої професійні знання. Навчання у полілінгвальному середовищі сприяє підвищенню не лише предметних знань, а й формує в майбутніх учителів знання про культуру, традиції іншої країни. Саме тому порушена проблема потребує подальшого дослідження.

Література:

1. Дем'яненко О. Формування кроскультурної компетенції в процесі підготовки майбутнього викладача іноземної мови. *Наукові записки*. Серія : філологічні науки. Вип. 89 (2). С. 203-206. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/89_2/statti/48.pdf.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
3. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учеб. пособие. Ростов-на-Дону: Из-во «Феникс», 1997. 480 с.
4. Корнієнко С. І. Сутність і основні характеристики лінгвістичної компетентності майбутніх учителів болгарської мови. *Педагогічні науки*. Вип. 4. Бердянськ, 2009. С. 161-165.
5. Манакин В. М. Конвергентне образования и проблема интерференции в условиях близкородственного двуязычия. *Проблеми міжпредметних зв'язків в умовах білінгвізму*. Дрогобич, 1990. С. 80-82.

6. Соколова І. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов: Генеза соціокультурних та освітніх парадигм. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*: зб. наук. праць / [редкол.: І. Д. Бех, З. Ф. Сіверс, Е. В. Белкіна та ін.]. К.: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2007. № 7. С. 163-170.
7. Теляшенко В. Л. Професійно орієнтоване навчання студентів іноземної мови в немовному вузі. *Актуальні питання навчання іншомовної комунікації у вищих навчальних закладах*: матеріали наук.-практ. конф., 20 травня 2003 р. Х.: Магістр, 2003. Вип. 4. С. 78-81.
8. Тонконог Н. І. Технологія організації професійної діяльності вчителів іноземної мови. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Педагогіка. Психологія. Філософія: збірник наукових праць. Вип. 26. Переяслав-Хмельницький, 2012. С. 320-324.

Смутченко О. С.

СПЕЦИФИКА ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В ПОЛИЛИНГВАЛЬНОЙ СРЕДЕ

В статье исследуются вопросы специфики профессиональной подготовки будущих учителей иностранных языков в полилингвальной среде. Основное внимание уделяется методическим аспектам подготовки учителя иностранных языков. Профессиональная деятельность учителя определяется спецификой его профессионально-предметных (дисциплины, которые изучаются) и индивидуально-психологических умений. Рассматриваются особенности полилингвистического образования студента, которое способствует формированию у студентов определенных фоновых знаний, то есть знаний о культуре, традициях, на базе которых развивается картина мира другой страны. Рассмотрено влияние межъязыковой интерференции и полилингвизма на профессиональную подготовку учителя иностранного языка.

Ключевые слова: иностранные языки, межъязыковая интерференция, полилингвистическое образование, профессиональная подготовка учителя иностранных языков, лингвистическая компетентность.

Smutchenko O. S.

TRAINING SPECIFIC OF FUTURE FOREIGN LANGUAGES TEACHERS IN POLYLINGUAL ENVIRONMENT

The article is devoted to the specific character of foreign language teaching in the polylingual environment. The main attention is paid to the methodical aspects of the preparation of foreign language teacher, the specificity of the disciplines which students study. Professional activity of the teacher is determined by the specificity of professional and individual psychological abilities. The features of the student's poly-linguistic education are considered, which contributes to the formation of certain background knowledge among students, that is, knowledge about the culture, traditions, on the basis of which the picture of the world of another country is developing. A two-subject specialization for future teachers of a foreign language is characteristic: English and second foreign language (German, Polish, Russian). Students need to master the ability to use language-specific communication tools that will enable them to regulate their speech behavior in accordance with the norms adopted in this linguistic community and adequately reproduce them in bilateral communication. The influence of interlingual interference and polylinguism in the professional teaching of a foreign language teacher is examined, because we can notice that the interference is not from the native language to the foreign language, but from the foreign language to the native language and vice versa. This phenomenon is noticed by students studying foreign languages. The peculiarities of double diplomas are highlighted with the help of which students have the opportunity to gain experience of foreign professional training abroad and to increase their professional knowledge.

Key words: foreign languages, interlingual interenference, polylinguistic education, training of a foreign language teacher, linguistic competence.

Рецензент: Кузьменко Ю.В.